

Віктор Б. Кривіцький*

ВПЛИВ МИТНОЇ ПОЛІТИКИ НА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

Стаття присвячена комплексному дослідженню впливу митної політики на конкурентоспроможність національної економіки в умовах структурної трансформації світової торгівлі, зростання геоекономічної нестабільності та посилення інтеграційних процесів. Зазначено, що в сучасних умовах митна політика виходить за межі традиційного інструменту тарифного регулювання та дедалі більше визначає здатність держави забезпечувати стійкість економічної системи, підтримувати національного виробника, стимулювати експортний потенціал і формувати сприятливе середовище для міжнародної економічної взаємодії. У дослідженні обґрунтовано, що ефективність митної політики безпосередньо впливає на рівень транзакційних витрат суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності, швидкість руху товарів через кордон, інвестиційну привабливість держави та конкурентні позиції національних виробників на міжнародних ринках. Встановлено, що надмірна регуляторна складність, фрагментарність процедур, недостатній рівень цифровізації митних процесів та низька прогнозованість митного адміністрування формують додаткові бар'єри для економічного розвитку та послаблюють інтеграцію країни у глобальні ланцюги створення вартості. Акцентовано увагу на аналізі сучасних трансформацій митної політики під впливом цифровізації міжнародної торгівлі, автоматизації митного контролю та впровадження ризик-орієнтованих моделей адміністрування. Доведено, що конкурентоспроможність національної економіки дедалі більше залежить не лише від рівня митних ставок, а від інституційної спроможності митної системи забезпечувати прозорість, швидкість, передбачуваність та технологічність процедур. У статті акцентовано, що модернізація митної політики повинна базуватися на поєднанні фіскальної ефективності, безпекових функцій та сервісної орієнтації держави щодо бізнесу. У роботі проаналізовано європейський досвід реформування митних систем та визначено ключові напрями адаптації митної політики України до стандартів Європейського Союзу. Розглянуто питання також про необхідність розвитку електронних митних сервісів, інтегрованих інформаційних платформ, післямитного аудиту та механізмів інтелектуального управління митними ризиками. Визначено, що формування сучасної митної політики має розглядатися як складова стратегії економічної безпеки та післявоєнного відновлення держави.

Ключові слова: митна політика, конкурентоспроможність, національна економіка, цифрова економіка, фінансова політика, фінансова система.

Табл. 3. Літ. 19.

DOI: 10.32752/1993-6788-2026-1-297-498-511

* ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0007-8422-4368>

Viktor Kryvitsky

IMPACT OF CUSTOMS POLICY ON THE COMPETITIVENESS OF THE NATIONAL ECONOMY

The article is devoted to a comprehensive study of the impact of customs policy on the competitiveness of the national economy in the context of structural transformation of world trade, growing geo-economic instability and strengthening integration processes. It is noted that in mod-

* Vinnytsia Educational Institute of Economics West Ukrainian National University. Ukraine.

ern conditions, customs policy goes beyond the traditional instrument of tariff regulation and increasingly determines the ability of the state to ensure the stability of the economic system, support the national producer, stimulate export potential and form a favorable environment for international economic interaction. The study substantiates that the effectiveness of customs policy directly affects the level of transaction costs of foreign economic activity entities, the speed of movement of goods across the border, the investment attractiveness of the state and the competitive positions of national producers in international markets. It is established that excessive regulatory complexity, fragmentation of procedures, insufficient level of digitalization of customs processes and low predictability of customs administration form additional barriers to economic development and weaken the country's integration into global value chains. The focus is on the analysis of modern transformations of customs policy under the influence of digitalization of international trade, automation of customs control and implementation of risk-oriented administration models. It is proven that the competitiveness of the national economy increasingly depends not only on the level of customs rates, but also on the institutional capacity of the customs system to ensure transparency, speed, predictability and technological feasibility of procedures. The article emphasizes that the modernization of customs policy should be based on a combination of fiscal efficiency, security functions and service orientation of the state towards business. The work analyzes the European experience of reforming customs systems and identifies key areas of adaptation of Ukraine's customs policy to European Union standards. The issue of the need to develop electronic customs services, integrated information platforms, post-customs audit and mechanisms for intelligent customs risk management is also considered. It is determined that the formation of modern customs policy should be considered as a component of the strategy of economic security and post-war restoration of the state.

Keywords: customs policy, competitiveness, national economy, digital economy, financial policy, financial system.

Peer-reviewed, approved and placed: 18.03.2026

Постановка проблеми. У сучасній світовій та глобальній економіці конкурентоспроможність національних економік дедалі менше визначається лише наявністю ресурсів або рівнем промислового виробництва і дедалі більше залежить від якості інституційного середовища, в якому функціонує бізнес. За таких умов митна політика виступає одним із ключових регуляторних інструментів держави, що безпосередньо впливає на умови зовнішньої торгівлі, структуру імпорту й експорту, рівень відкритості економіки та її здатність інтегруватися у світові виробничо-логістичні ланцюги.

Проблематика досліджуваного питання полягає в неоднозначності впливу митної політики на економічний розвиток. З одного боку, вона є інструментом захисту національного виробника, забезпечення фіскальних надходжень та контролю за переміщенням товарів через кордон. З іншого боку, надмірне регулювання, складність митних процедур, непередбачуваність правил та недостатній рівень цифровізації можуть створювати додаткові бар'єри для міжнародної торгівлі, підвищувати витрати бізнесу та знижувати інвестиційну привабливість країни.

У результаті виникає системна суперечність між потребою держави у фіскальній та регуляторній ефективності митної політики і необхідністю забезпечення її проекономічної спрямованості, яка б сприяла розвитку зовнішньоекономічної діяльності та підвищенню конкурентоспроможності національних виробників на міжнародних ринках. Особливої актуальності ця

проблема набуває в умовах посилення глобальної конкуренції, фрагментації світових ринків, трансформації логістичних маршрутів та зростання ролі швидкості й передбачуваності митного адміністрування.

З наукової точки зору дослідження впливу митної політики на конкурентоспроможність національної економіки пов'язане з необхідністю уточнення теоретичних підходів до розуміння механізмів державного регулювання зовнішньої торгівлі, визначення каналів впливу митних інструментів на макроекономічні показники та узгодження фіскальних, протекціоністських і лібералізаційних цілей державної політики. Водночас недостатньо дослідженими залишаються питання комплексної оцінки ефективності митної політики з позиції її впливу на довгострокову конкурентоспроможність економіки, а не лише на короткострокові фіскальні результати.

Практичне значення проблеми полягає у потребі формування збалансованої митної політики, яка одночасно забезпечує належний рівень економічної безпеки держави та створює сприятливі умови для розвитку бізнесу, зниження транзакційних витрат і спрощення процедур міжнародної торгівлі, що потребує вдосконалення митного адміністрування, гармонізації національного законодавства з міжнародними стандартами, впровадження цифрових технологій та підвищення ефективності взаємодії між державою і суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності.

Таким чином, актуальність представленого дослідження зумовлена необхідністю глибокого наукового переосмислення ролі митної політики в системі чинників конкурентоспроможності національної економіки та розроблення практичних підходів до її модернізації в умовах сучасних глобальних економічних трансформацій.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Сучасний науковий дискурс у сфері цифрової трансформації економіки, логістики та митного адміністрування демонструє поступовий перехід від описових досліджень окремих технологій до комплексного розуміння цифровізації як системного чинника зміни економічних відносин. У центрі уваги перебувають питання інтеграції цифрових рішень у виробничі, логістичні та регуляторні процеси, а також їх вплив на ефективність міжнародної торгівлі та конкурентоспроможність економік.

У праці Butt J. [1] запропоновано концептуальну модель цифрової трансформації виробничих систем, що базується на інтегрованому управлінні бізнес-процесами. Автор підкреслює, що цифрові технології самі по собі не забезпечують підвищення ефективності без зміни архітектури управління та логіки процесів. Цей підхід є методологічно значущим для дослідження цифровізації логістики та митного адміністрування, де технологічні рішення також потребують системної інституційної перебудови. У роботах Desyatnyuk O., Krysovatu A. та співавторів [2; 3] розглянуто стратегічні аспекти розвитку цифрової економіки та трансформації логістичних систем. Автори акцентують увагу на взаємозв'язку між цифровізацією, фінансовою безпекою та ефективністю логістичних ланцюгів. Важливим є положення про те, що цифрова логістика одночасно підвищує ефективність міжнародних перевезень і створює нові ризики, пов'язані з необхідністю захисту економічних інтересів.

Дослідження Ковблов V., Garmash E. та Vakai K. [4] присвячене цифровізації митного контролю та процедур оформлення. У роботі доведено, що автоматизація митних процесів і впровадження електронних систем суттєво скорочують час митного оформлення, знижують рівень корупційних ризиків та підвищують прозорість державного регулювання зовнішньої торгівлі.

У праці Matsedonska N., Kovalenko V. та Shtefan L. [5] акцент зроблено на модернізації митної діяльності через інформаційні технології. Автори розглядають електронний документообіг та цифрові платформи як базову умову переходу до ефективної моделі митного адміністрування, орієнтованої на швидкість та контроль у режимі реального часу.

Роботи Shtal T. та Kurtsev O. [6], а також Williams L. D. [9] розкривають трансформацію логістичних систем у контексті цифрової економіки та концепції Industry 4.0. У них підкреслюється, що цифровізація змінює не лише технологічну основу логістики, а й саму структуру управління ланцюгами постачання, роблячи їх більш інтегрованими, прозорими та керованими на основі даних.

Аналітичні матеріали Всесвітньої митної організації та Світової організації торгівлі [10; 11; 12] відображають глобальні тенденції впровадження технологій штучного інтелекту, Big Data та блокчейну у митній сфері. У цих документах цифрова митниця розглядається як ключовий елемент сучасної торговельної інфраструктури, що забезпечує баланс між безпекою держави та спрощенням міжнародних торговельних процедур.

У працях Гришової І. та Зайцева Ю. [13], Камінської І. та співавторів [14], Хмарської І. та колег [19] досліджено ефективність логістичних систем на рівні підприємств. Автори наголошують на важливості цифрових інструментів для оптимізації логістичних процесів, підвищення керованості потоків та зниження операційних витрат.

У роботах Кириленка С. [15] та Крисоватого А. [16; 17; 18] розглянуто інституційні та макроекономічні аспекти трансформації економіки в умовах цифровізації, євроінтеграції та кризових викликів. Особлива увага приділяється адаптації фіскальної та податкової систем до нових умов, що формує важливе підґрунтя для розуміння змін у митному регулюванні.

Аналіз сучасних досліджень дозволяє виділити кілька взаємопов'язаних наукових трендів: цифровізація митного адміністрування; трансформація міжнародної логістики в умовах Industry 4.0; активне впровадження технологій штучного інтелекту, Big Data та блокчейну; зростання ролі цифрової економіки у формуванні конкурентоспроможності; а також інституційна перебудова систем державного регулювання.

Попри значний науковий доробок у сфері митної політики та зовнішньоекономічного регулювання, слід констатувати, що питання її впливу на конкурентоспроможність національної економіки залишається дослідженим нерівномірно. У наявних працях переважає аналіз окремих інструментів митного регулювання або ж оцінка їхнього впливу на показники зовнішньої торгівлі, тоді як системне розуміння митної політики як багатофакторного механізму формування довгострокових конкурентних переваг потребує подальшого поглиблення.

Передусім недостатньо розкрито взаємозв'язок між параметрами митного адміністрування (швидкість процедур, рівень цифровізації, прозорість контролю) та макроекономічними характеристиками конкурентоспроможності, зокрема продуктивністю економіки, інвестиційною привабливістю та стійкістю участі країни у глобальних ланцюгах доданої вартості. У більшості досліджень ці явища розглядаються відокремлено, що не дозволяє сформувати цілісне уявлення про причинно-наслідкові зв'язки.

Недостатньо опрацьованим залишається й питання трансформації митної політики під впливом цифровізації. Хоча впровадження електронного декларування, автоматизованих систем ризик-менеджменту та цифрових сервісів активно висвітлюється у науковій літературі, все ще відсутні комплексні підходи до оцінювання того, яким чином ці зміни впливають на зниження транзакційних витрат бізнесу та підвищення загальної ефективності економічної системи.

Також окремої уваги потребує проблема узгодження різноспрямованих функцій митної політики. На практиці часто виникає напруження між фіскальними завданнями держави та необхідністю стимулювання міжнародної торгівлі й підвищення відкритості економіки. При цьому недостатньо досліджені механізми досягнення збалансованості між контрольними, захисними та стимулюючими функціями митного регулювання без втрати його економічної результативності.

Також невирішеним залишається питання впливу геоекономічних змін і трансформації глобальних логістичних маршрутів на ефективність митної політики. Перерозподіл товаропотоків, посилення регіоналізації торгівлі та зростання логістичних ризиків формують нові умови функціонування митних систем, однак ці процеси поки що недостатньо враховані у моделях оцінювання їхньої ефективності.

Саме тому, актуальною є проблема інституційної спроможності митних органів до адаптації міжнародних стандартів, зокрема в контексті євроінтеграційних процесів. Формальне наближення законодавства до європейських норм не завжди супроводжується належною імплементацією на практиці, що створює розрив між нормативною базою та фактичною результативністю митного адміністрування.

Таким чином, наявні прогалини в науковому опрацюванні окреслюють потребу у комплексному дослідженні митної політики як системного чинника конкурентоспроможності національної економіки з урахуванням цифрових трансформацій, глобальних логістичних змін та інституційних обмежень.

Мета дослідження. Метою статті є поглиблене дослідження впливу митної політики на конкурентоспроможність національної економіки в умовах посилення глобальної конкуренції, цифрової трансформації митного адміністрування та перебудови міжнародних торговельно-логістичних процесів. Акцент зроблено на розумінні митної політики не лише як інструменту фіскального регулювання, а як системного чинника формування економічної ефективності, інвестиційної привабливості та інтеграційної спроможності держави у світовий економічний простір.

Реалізація поставленої мети передбачає вирішення таких завдань: розкрити економічну природу митної політики як багатофункціонального інструменту впливу на внутрішній ринок та міжнародну торгівлю; ідентифікувати ключові канали впливу митного регулювання на конкурентоспроможність національної економіки, зокрема через цінові параметри торгівлі, транзакційні витрати, інвестиційні потоки та участь у глобальних ланцюгах створення вартості; проаналізувати сучасні тенденції трансформації митного адміністрування в умовах цифровізації, автоматизації та розвитку електронної комерції; виявити структурні суперечності між фіскальною, захисною та стимулюючою функціями митної політики в умовах відкритої економіки; сформулювати концептуальні напрями вдосконалення митної політики з метою підвищення конкурентоспроможності національної економіки та посилення її стійкості до глобальних економічних викликів.

Таким чином, дослідження спрямоване на формування цілісного науково-прикладного бачення митної політики як системного інструменту впливу на конкурентні позиції держави в умовах динамічної трансформації світової економіки.

Основні результати дослідження. Митна політика за своєю економічною природою є системним інструментом державного впливу, який поєднує регуляторні, фіскальні та структурні механізми і одночасно діє на внутрішній ринок та зовнішньоекономічні зв'язки країни. Її сутність полягає не лише у справлянні митних платежів, а у формуванні правил доступу товарів на національний ринок і визначенні умов участі країни в міжнародному обміні.

У межах внутрішнього ринку митна політика виконує роль регулятора конкурентного середовища. Через тарифні та нетарифні інструменти держава впливає на відносну вартість імпоротної та вітчизняної продукції, що безпосередньо позначається на структурі споживчого попиту і виробничих стимулів. У короткостроковому вимірі це дозволяє захищати окремі сектори економіки від надмірного зовнішнього тиску, однак у довгостроковій перспективі визначає рівень конкуренції на ринку, темпи оновлення виробництва та інноваційну активність підприємств [4, 5]. Таким чином, митна політика виступає інструментом, що може як підтримувати розвиток національних виробників, так і створювати ризики їхньої консервації за умов надмірного протекціонізму.

Важливою складовою її економічної природи є здатність впливати на галузеву та відтворювальну структуру економіки. Регулюючи імпорт окремих груп товарів, держава опосередковано формує умови для розвитку певних секторів, змінює співвідношення між сировинними та переробними галузями, а також впливає на глибину участі економіки у глобальних ланцюгах доданої вартості. У цьому сенсі митна політика є не лише інструментом захисту, а й механізмом довгострокової структурної трансформації.

У системі міжнародної торгівлі митна політика визначає ступінь відкритості національної економіки та її конкурентні позиції на зовнішніх ринках. Рівень тарифного навантаження, передбачуваність регуляторних процедур і швидкість митного оформлення безпосередньо впливають на обсяги та напрямки товарних потоків [4, 5]. У сучасних умовах ці параметри

стають не менш важливими, ніж класичні цінові фактори, оскільки визначають транзакційні витрати та стабільність торговельних зв'язків.

Окремо слід підкреслити логістичний вимір митної політики. У глобалізованій економіці митні процедури є невід'ємною частиною міжнародних ланцюгів постачання, а їх ефективність впливає на швидкість руху товарів, передбачуваність доставки та загальну надійність логістичних систем, що перетворює митну політику на елемент інфраструктури міжнародної торгівлі, що визначає конкурентоспроможність країни як транзитного та торговельного хабу.

Таким чином, економічна природа митної політики проявляється у її багатофункціональності та здатності одночасно формувати внутрішні ринкові умови, впливати на структурні параметри економіки та визначати позицію держави у глобальній торговельній системі. Вона виступає інструментом балансу між захистом національних інтересів і забезпеченням інтеграції у світову економіку.

При цьому слід зауважити, що сучасна митна політика виходить за межі класичних фіскальних і контрольних функцій. Вона безпосередньо впливає на цінові параметри міжнародної торгівлі, рівень транзакційних витрат бізнесу, інтенсивність інвестиційних потоків та глибину інтеграції країни у глобальні ланцюги створення вартості. Саме через ці канали митне регулювання перетворюється на інструмент не лише економічної безпеки, а й довгострокового формування конкурентних переваг національної економіки.

У цьому зв'язку особливого значення набуває ідентифікація ключових каналів впливу митного регулювання на конкурентоспроможність, оскільки їх структура та інтенсивність визначають реальний економічний ефект державної політики. Розуміння цих механізмів є необхідною умовою для формування збалансованої моделі митного регулювання, яка одночасно підтримує внутрішній ринок і забезпечує ефективну інтеграцію у світову економіку. Саме тому в таблиці 1 представимо ключові канали впливу митного регулювання на конкурентоспроможність національної економіки.

Слід зауважити, що митне регулювання є багатоканальним механізмом впливу на конкурентоспроможність національної економіки, який одночасно охоплює цінові, витратні, інвестиційні та структурні аспекти економічного розвитку. Його дія не обмежується коригуванням умов імпорту та експорту, а проявляється у формуванні довгострокових параметрів функціонування економіки. Найбільш суттєвий ефект митної політики полягає у її здатності змінювати транзакційне середовище міжнародної торгівлі та впливати на швидкість і вартість економічних обмінів. Саме ці характеристики у сучасних умовах визначають конкурентні позиції країни не менше, ніж класичні фактори виробництва.

Отже, ефективність митного регулювання слід розглядати як один із ключових детермінантів конкурентоспроможності національної економіки, що формує її здатність адаптуватися до глобальних викликів, залучати інвестиції та забезпечувати стійку інтеграцію у світові економічні процеси.

Слід зауважити, що сучасне митне адміністрування перебуває в стадії якісної перебудови, що зумовлена переходом від документально-

реєстраційної моделі контролю до цифрово-аналітичної системи управління зовнішньоторговельними потоками. У центрі цієї трансформації знаходиться не просто впровадження окремих технологічних рішень, а зміна самої логіки митного регулювання від реактивного контролю до превентивного управління ризиками.

Таблиця 1. Ключові канали впливу митного регулювання на конкурентоспроможність національної економіки, сформовано автором

Канал впливу	Механізм дії митного регулювання	Економічний результат	Вплив на конкурентоспроможність
Ціновий канал	Митні тарифи, податки на імпорт, коригування митної вартості	Зміна кінцевої ціни імпортованих і внутрішніх товарів	Формування рівня цінової конкуренції та структури ринку
Транзакційний канал	Митні процедури, швидкість оформлення, адміністративні бар'єри	Зростання або зниження витрат часу й ресурсів бізнесу	Вплив на ефективність зовнішньої торгівлі та бізнес-клімат
Інвестиційний канал	Митні режими, стабільність правил, преференції	Формування очікувань інвесторів і рівня ризику	Залучення або стримування прямих іноземних інвестицій
Ланцюги доданої вартості	Спрощення процедур, цифровізація, митна логістика	Рівень включення у глобальні виробничі мережі	Посилення або послаблення позицій у глобальних ланцюгах створення вартості

Цифровізація митних процесів проявляється у переході до електронного декларування, попереднього обміну митною інформацією та формування інтегрованих баз даних між митними, податковими та логістичними структурами, що створює умови для скорочення часу митного оформлення, зменшення адміністративного навантаження на бізнес і підвищення прозорості процедур. Водночас цифрові системи поступово стають основним джерелом аналітики для прийняття управлінських рішень.

Автоматизація митного контролю змінює підхід до оцінки ризиків. Якщо раніше контроль мав переважно суцільний характер, то сьогодні формується модель вибіркового контролю, заснованого на алгоритмах обробки великих масивів даних, що дозволяє одночасно підвищувати ефективність виявлення порушень і зменшувати затримки для добросовісних учасників зовнішньоекономічної діяльності.

Додатковим фактором трансформації виступає стрімке зростання електронної комерції, яка суттєво змінює структуру товаропотоків. Замість великих партій товарів домінують численні дрібні відправлення з високою частотою переміщення, що ускладнює традиційні моделі митного контролю і вимагає впровадження спрощених процедур, цифрових платформ відстеження та ризик-орієнтованого підходу до масових потоків.

Саме тому в таблиці 2 доцільним є систематизувати тенденції трансформації митного адміністрування.

Таблиця 2. Ключові тенденції трансформації митного адміністрування, систематизовано автором

Тенденція	Зміст трансформації	Інструменти реалізації
Цифровізація процесів	Перехід до електронного документообігу та обміну даними в реальному часі	Е-митниця, «єдине вікно», цифрові платформи
Автоматизація контролю	Використання алгоритмів для оцінки ризиків і відбору об'єктів перевірки	AI-ризик профілювання, Big Data-аналітика
Розвиток e-commerce	Зростання дрібних і частих транскордонних відправлень	Спрощені митні режими, цифрові трекінгові системи
Інтеграція даних	Об'єднання митних, податкових і логістичних інформаційних систем	Міжвідомчі цифрові платформи

Також слід зауважити, що митна політика в умовах відкритої економіки функціонує в межах постійної внутрішньої суперечності між її ключовими функціями. З одного боку, держава прагне забезпечити фіскальні надходження до бюджету, з іншого боку гарантувати захист внутрішнього ринку та водночас стимулювати міжнародну торгівлю й інвестиції.

Фіскальна функція орієнтована на забезпечення стабільних бюджетних надходжень через митні платежі. Проте надмірне посилення тарифного навантаження призводить до зниження обсягів імпорту, скорочення зовнішньоторговельної активності та звуження бази оподаткування, що в довгостроковому періоді послаблює саму фіскальну ефективність.

Захисна функція спрямована на підтримку національних виробників шляхом обмеження конкуренції з боку імпорту. Однак у відкритій економіці надмірний протекціонізм знижує стимул до інновацій, уповільнює технологічне оновлення та може призводити до втрати конкурентоспроможності на зовнішніх ринках.

Стимулююча функція, навпаки, передбачає спрощення митних процедур, зниження бар'єрів і активізацію міжнародної торгівлі. При цьому її надмірна реалізація може послаблювати контрольні механізми держави та обмежувати фіскальний потенціал митної системи.

Саме тому в таблиці 3 систематизуємо структурні суперечності митної політики.

Таблиця 3. Структурні суперечності митної політики, систематизовано автором

Функція	Пріоритет	Інструменти	Внутрішня суперечність
Фіскальна	Доходи бюджету	Мита, збори, тарифне регулювання	Зменшення торговельних потоків при високих ставках
Захисна	Підтримка національного виробника	Квоти, тарифи, нетарифні бар'єри	Ослаблення конкуренції та інноваційної активності
Стимулююча	Лібералізація торгівлі	Спрощення процедур, цифровізація	Зниження фіскального та контрольного потенціалу

Аналіз сучасних тенденцій свідчить, що митне адміністрування трансформується у високотехнологічну систему управління зовнішньо-економічними потоками, в якій ключову роль відіграють цифрові платформи, автоматизовані ризик-орієнтовані моделі та інтеграція даних між різними державними інституціями. Одночасно з цим електронна комерція змінює саму структуру товаропотоків, ускладнюючи традиційні підходи до митного контролю. У межах митної політики зберігається системна суперечність між її фіскальною, захисною та стимулюючою функціями. Умови відкритої економіки не дозволяють повною мірою реалізувати жодну з них без обмеження інших, що формує потребу у постійному балансуванні між бюджетними інтересами, захистом внутрішнього ринку та забезпеченням торговельної відкритості.

Зауважимо, що вдосконалення митної політики в умовах ускладнення глобальних економічних зв'язків, фрагментації міжнародної торгівлі та зростання ролі цифрових технологій набуває характеру системної передумови підвищення конкурентоспроможності національної економіки. Йдеться не про точкові зміни процедур, а про формування нової логіки митного регулювання, яка забезпечує одночасно ефективність контролю, швидкість переміщення товарів і стійкість економіки до зовнішніх шоків.

Першим концептуальним напрямом виступає переорієнтація митної системи на управління ризиками на основі даних. У цьому підході акцент зміщується з тотального контролю на адресне втручання, що базується на аналітиці великих масивів інформації про товарні потоки, суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності та логістичні маршрути. Така модель дозволяє зменшити адміністративний тиск на сумлінний бізнес і водночас підвищити результативність виявлення порушень, що безпосередньо знижує транзакційні витрати та підсилює швидкість обігу товарів.

Другий напрям пов'язаний із формуванням інтегрованого цифрового митного середовища. Йдеться про об'єднання митних, податкових, прикордонних та логістичних інформаційних систем у єдину взаємодійну архітектуру. Така інтеграція створює передумови для безперервності інформаційного супроводу товарів, скорочення дублювання процедур та зменшення часових лагів у зовнішній торгівлі. У стратегічному вимірі це формує основу для переходу до моделі «передбачуваної митниці», де ключовим ресурсом стає не фізичний контроль, а якість та швидкість обробки даних.

Третій напрям полягає у перегляді балансу функцій митної політики. У відкритій економіці фіскальна, захисна та стимулююча функції не можуть реалізовуватися ізольовано без виникнення структурних дисбалансів. Тому ключовим завданням стає їх динамічна координація: підтримка бюджетної стабільності має узгоджуватися з недопущенням надмірного протекціонізму, а стимулювання торгівлі з вимогами економічної безпеки та розвитку внутрішнього виробництва.

Четвертий напрям охоплює гармонізацію митних процедур із міжнародними стандартами та практиками цифрової торгівлі. Це включає уніфікацію підходів до митної оцінки, спрощення транскордонного

документообігу, взаємне визнання цифрових даних та розвиток сумісності інформаційних систем. Така гармонізація зменшує бар'єри входу на зовнішні ринки та посилює інтеграцію національної економіки у глобальні ланцюги створення вартості.

П'ятий напрям стосується інституційної модернізації митної служби. Його зміст полягає у формуванні професійно спроможної, технологічно підготовленої та процедурно прозорої системи управління, де ефективність оцінюється не кількістю контрольних дій, а якістю результатів і рівнем довіри бізнесу. Важливою складовою є зниження корупційних ризиків через цифровізацію рішень і мінімізацію дискреційних повноважень.

Таким чином, концептуальні напрями вдосконалення митної політики формують цілісну модель трансформації, спрямовану на зниження транзакційних витрат, прискорення міжнародної торгівлі, підвищення прозорості регуляторного середовища та зміцнення стійкості національної економіки до глобальних економічних викликів.

Висновки. Таким чином, проведене дослідження дозволяє комплексно узагальнити роль митної політики як одного з ключових інструментів формування конкурентоспроможності національної економіки в умовах глобалізованого та водночас нестабільного економічного середовища. Митна політика не може розглядатися виключно як фіскальний механізм або інструмент адміністративного контролю за зовнішньоторговельними операціями. Її економічна природа є значно ширшою і проявляється у здатності одночасно впливати на внутрішню ринкову рівновагу, структуру виробництва, інвестиційну привабливість та позиціонування країни у світовій системі поділу праці.

Одним із ключових результатів є підтвердження того, що митна політика формує конкурентоспроможність національної економіки через кілька взаємопов'язаних каналів. Насамперед ідеться про ціновий канал, через який тарифні та нетарифні інструменти змінюють співвідношення вартості імпортової та вітчизняної продукції. Це безпосередньо впливає на структуру споживчого попиту та рівень конкурентного тиску на внутрішніх виробників. У короткостроковому вимірі такий вплив може виконувати захисну функцію, однак у довгостроковій перспективі він здатний або стимулювати модернізацію виробництва, або, навпаки, консервувати неефективні структури за умов надмірного протекціонізму.

Другим важливим каналом є вплив митної політики на транзакційні витрати. Швидкість, передбачуваність та прозорість митних процедур визначають загальний рівень витрат бізнесу на участь у міжнародній торгівлі. У сучасних умовах саме транзакційні витрати дедалі частіше стають визначальним фактором конкурентоспроможності, інколи навіть більш значущим, ніж традиційні тарифні бар'єри. Спрощення процедур, цифровізація митного оформлення та впровадження ризик-орієнтованих підходів безпосередньо підвищують привабливість країни як торговельного партнера і логістичного хабу.

Третій канал пов'язаний із інвестиційною функцією митної політики. Стабільність регуляторного середовища, передбачуваність митних правил та

наявність прозорих процедур формують інвестиційні очікування бізнесу. У цьому контексті митна політика виступає не лише бар'єром або фільтром, а й сигналом якості інституційного середовища держави. Відповідно, ефективна митна система здатна підвищувати рівень прямих іноземних інвестицій, тоді як нестабільність або надмірна складність процедур буде знижувати його.

Окремо слід підкреслити структурний вплив митної політики на економіку. Через регулювання імпорту та експорту держава опосередковано впливає на галузеву спеціалізацію, глибину переробки продукції та інтеграцію у глобальні ланцюги створення вартості. У цьому аспекті митна політика виступає інструментом довгострокової економічної трансформації, а не лише короткострокового регулювання торговельних потоків.

При цьому дослідження виявило наявність внутрішніх суперечностей митної політики, що проявляються у балансуванні між фіскальною, захисною та стимулюючою функціями. Посилення фіскального навантаження може обмежувати торговельну активність і знижувати інвестиційну привабливість економіки. Надмірна захисна політика здатна уповільнювати інноваційний розвиток і зменшувати конкурентний тиск на внутрішніх виробників. У той же час надмірна лібералізація створює ризики втрати контролю над стратегічно важливими секторами економіки. Таким чином, ефективність митної політики визначається не максимізацією окремої функції, а досягненням динамічного балансу між ними.

Сучасні умови цифровізації та розвитку глобальних логістичних систем додатково трансформують роль митної політики. Вона поступово зміщується від класичного контролю до управління потоками даних і ризиками, що підвищує значення цифрових технологій, інтегрованих інформаційних систем та міжнародної взаємодії митних адміністрацій. У таких умовах конкурентоспроможність національної економіки дедалі більше залежить не лише від рівня тарифного регулювання, а й від технологічної зрілості митної системи.

1. Butt, J. (2020). A conceptual framework to support digital transformation in manufacturing using an integrated business process management approach. *Designs*, 4(3), 17–56. <https://doi.org/10.3390/designs4030017>

2. Desyatnyuk O., Krysovaty A., Ptashchenko O., Kyrylenko O., Kurtsev O. Innovative Digital Economy Strategies for Enhancing Financial Security in Logistics Optimisation. *Journal of Information Systems Engineering and Management*. 2025. Vol. 10, № 2s. P. 397–407. e-ISSN 2468-4376. DOI: 10.52783/jisem.v10i2s.328. URL: <https://www.jisem-journal.com/index.php/journal/article/view/328>

3. Desyatnyuk O., Krysovaty A., Ptashchenko O., Kyrylenko O., Kurtsev O. (2025) A Framework for Digital Logistics Transformation: Innovation Implementation with Financial Interest Protection. (2025). *African Journal Of Applied Research*, 11(7), 45-65. <https://doi.org/10.26437/1t1ljf75>

4. Kovalov B., Garmash E., & Bakai K. (2026). Digitalization of Customs Control and Clearance Procedures. *Problems of Modern Transformations. Series: Law, Public Management and Administration*, (19). <https://doi.org/10.54929/2786-5746-2026-19-01-07>

5. Matsedonska, N. V., Kovalenko, V. V., & Shtefan, L. B. (2021). Modernizatsiia mytnoi diialnosti z vykorystanniam informatsiinykh tekhnolohii [Modernization of customs activity using information technologies]. *Ekonomika ta suspilstvo – Economy and society*, 27, 99–105. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-27-16> [in Ukrainian].

6. Shtal, T., & Kurtsev, O. (2026). Трансформація логістичної діяльності в умовах цифровізації на міжнародному ринку. *Європейський науковий журнал Економічних та Фінансових інновацій*, 1(19), 429-440. <https://doi.org/10.32750/2026-0137>

7. Shtal, T., & Zaitsev, Y. (2024). Розвиток урбаністичного регіону в умовах цифрової економіки та інклюзивності. Європейський науковий журнал Економічних та Фінансових інновацій, 2 (14), 465-474. <https://doi.org/10.32750/2024-0241>
8. Smart Customs Project releases a detailed report on the adoption of AI/ML in Customs (3 March 2025). WCO. <https://www.wcoomd.org/en/media/newsroom/2025/march/smart-customs-project-releases-a-detailed-report-on-the-adoption-of-ai-ml-in-customs.aspx>
9. Williams, L. D. (2021). Concepts of Digital Economy and Industry 4.0 in Intelligent and Information Systems. International Journal of Intelligent Networks, 2, 122-129. <https://doi.org/10.1016/j.ijin.2021.09.002>
10. World Customs Organization, & World Trade Organization. (2022). Study report on disruptive technologies: Big data, AI & ML. World Customs Organization; World Trade Organization. https://www.wto.org/english/res_e/booksp_e/wco-wto_e.pdf.
11. World Customs Organization. World Customs Organization declares 2016 to be the year of Digital Customs: Newsroom release (12 November 2015). <http://www.wcoomd.org/en/media/newsroom/2015/november/world-customs-organization-declares-2016-to-be-the-year-of-digital-customs.aspx>.
12. World Customs Organization. Korea pilots blockchain technology as it prepares for the future: WCO News (February 2019). <https://mag.wcoomd.org/magazine/wco-news-88/korea-pilots-blockchain-technology-as-it-prepares-for-the-future/>
13. Гришова, І. Ю., & Зайцев, Ю. О. (2021). Ефективність маркетингово-збутових систем аграрних підприємств на цільових продуктових ринках. Проблеми і перспективи економіки та управління, (1(5)), 99-107. вилучено із <http://ppeu.stu.cn.ua/article/view/76767>
14. Камінська, І., Каракулько, О., & Тарасюк, А. (2024). Концептуальне підґрунтя і методичні положення з аналізування логістичних процесів підприємства. Економіка та суспільство, (65). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-65-33>
15. Кириленко С.В. (2024) Інноваційний розвиток бізнес-структур в умовах цифрової економіки. Журнал стратегічних економічних досліджень, № 5(22), 2024. С.43-51, DOI: 10.30857/2786-5398.2024.5.4, <https://econ-vistnyk.knuid.edu.ua/wp-content/uploads/sites/17/2025/03/5-2024-4.pdf>
16. Крисоватий А. (2023). Воєнні реалії фіскального простору публічних фінансів України. Світ фінансів, 1 (74), С. 08-30. DOI: 10.35774/SF2023.01.008
17. Крисоватий А. І., Валігура В. А. Новачі та напрями вдосконалення податкового законодавства України в умовах воєнного стану. Фінанси України. 2022. № 6. С. 33-53. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Fu_2022_6_4.
18. Крисоватий А.І., Мельник В.М., Кошук Т.В. Податкові трансформації в ЄС та податкова політика України в контексті євроінтеграції: монографія; [за ред. А.І. Крисоватого]. Тернопіль, ТНЕУ, 2014. 371 с.
19. Хмарська І.А., Сігаєва Т.Є., Бачинська О.М. Оцінки ефективності та якості управління логістичним потенціалом. Економіка та суспільство. 2023. Випуск 49. URL: <https://economyandso-ciety.in.ua/index.php/journal/article/view/2299/2220>

-
1. Butt, J. (2020). A conceptual framework to support digital transformation in manufacturing using an integrated business process management approach. Designs, 4(3), 17-56. <https://doi.org/10.3390/designs4030017>
 2. Desyatnyuk O., Krysovaty A., Ptashchenko O., Kyrylenko O., Kurtsev O. Innovative Digital Economy Strategies for Enhancing Financial Security in Logistics Optimisation. Journal of Information Systems Engineering and Management. 2025. Vol. 10, № 2s. P. 397-407. e-ISSN 2468-4376. DOI: 10.52783/jisem.v10i2s.328. URL: <https://www.jisem-journal.com/index.php/journal/article/view/328>
 3. Desyatnyuk O., Krysovaty A., Ptashchenko O., Kyrylenko O., Kurtsev O. (2025) A Framework for Digital Logistics Transformation: Innovation Implementation with Financial Interest Protection. (2025). African Journal Of Applied Research, 11(7), 45-65. <https://doi.org/10.26437/11t1j75>
 4. Kovalov V., Garmash Ye., & Bakai K. (2026). Digitalization of Customs Control and Clearance Procedures. Problems of Modern Transformations. Series: Law, Public Management and Administration, (19). <https://doi.org/10.54929/2786-5746-2026-19-01-07>
 5. Matsedonska, N. V., Kovalenko, V. V., & Shtefan, L. B. (2021). Modernizatsiia mytnoi diialnosti z vykorystanniam informatsiinykh tekhnolohii [Modernization of customs activity using information

technologies]. *Ekonomika ta suspilstvo – Economy and society*, 27, 99–105. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-27-16> [in Ukrainian].

6. Shtal, T., & Kurtsev, O. (2026). Transformatsiia lohistychnoi diialnosti v umovakh tsyfrovizatsii na mizhnarodnomu rynku. *Yevropeiskyi naukovyi zhurnal Ekonomichnykh ta Finansovykh innovatsii*, 1(19), 429-440. <https://doi.org/10.32750/2026-0137>

7. Shtal, T., & Zaitsev, Y. (2024). Rozvytok urbanistychnoho rehionu v umovakh tsyfrovoy ekonomiky ta inkluzyvnosti. *Yevropeiskyi naukovyi zhurnal Ekonomichnykh ta Finansovykh innovatsii*, 2(14), 465-474. <https://doi.org/10.32750/2024-0241>

8. Smart Customs Project releases a detailed report on the adoption of AI/ML in Customs (3 March 2025). WCO. <https://www.wcoomd.org/en/media/newsroom/2025/march/smart-customs-project-releases-a-detailed-report-on-the-adoption-of-ai-ml-in-customs.aspx>

9. Williams, L. D. (2021). Concepts of Digital Economy and Industry 4.0 in Intelligent and Information Systems. *International Journal of Intelligent Networks*, 2, 122–129. <https://doi.org/10.1016/j.ijin.2021.09.002>

10. World Customs Organization, & World Trade Organization. (2022). Study report on disruptive technologies: Big data, AI & ML. World Customs Organization; World Trade Organization. https://www.wto.org/english/res_e/booksp_e/wco-wto_e.pdf.

11. World Customs Organization. World Customs Organization declares 2016 to be the year of Digital Customs: Newsroom release (12 November 2015). <http://www.wcoomd.org/en/media/newsroom/2015/november/world-customs-organization-declares-2016-to-be-the-year-of-digital-customs.aspx>.

12. World Customs Organization. Korea pilots blockchain technology as it prepares for the future: WCO News (February 2019). <https://mag.wcoomd.org/magazine/wco-news-88/korea-pilots-blockchain-technology-as-it-prepares-for-the-future/>

13. Hryshova, I. Yu., & Zaitsev, Yu. O. (2021). Efektyvnist marketynhovo-zbutovykh system ahrarynykh pidpriemstv na tsilovykh produktovykh rynkakh. *Problemy i perspektyvy ekonomiky ta upravlinnia*, 1(5), 99–107. vylucheno iz <http://ppeu.stu.cn.ua/article/view/76767>

14. Kaminska, I., Karakulko, O., & Tarasiuk, A. (2024). Kontseptulne pidgruntia i metodychni polozhennia z analizuvannia lohistychnykh protsesiv pidpriemstva. *Ekonomika ta suspilstvo*, (65). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-65-33>

15. Kyrlyenko S.V. (2024) Innovatsiinyi rozvytok biznes-struktur v umovakh tsyfrovoy ekonomiky. *Zhurnal stratehichnykh ekonomichnykh doslidzhen*, № 5(22), 2024. S.43-51, DOI: 10.30857/2786-5398.2024.5.4, <https://econ-vistnyk.knutd.edu.ua/wp-content/uploads/sites/17/2025/03/5-2024-4.pdf>

16. Krysovatyi A. (2023). Voienni realii fiskalnoho prostoru publichnykh finansiv Ukrainy. *Svit finansiv*, 1 (74), S. 08-30. DOI: 10.35774/SF2023.01.008

17. Krysovatyi A. I., Valihura V. A. Novatsii ta napriamy vdoskonalennia podatkovoho zakonodavstva Ukrainy v umovakh voiennoho stanu. *Finansy Ukrainy*. 2022. № 6. S. 33-53. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Fu_2022_6_4.

18. Krysovatyi A.I., Melnyk V.M., Koshchuk T.V. Podatkovi transformatsii v YeS ta podatkovia polityka Ukrainy v konteksti yevrointehratsii: m o n o hr .; [za red. A.I. Krysovatoho]. Ternopil, TNEU, 2014. 371 s.

19. Khmarska I.A., Sihaieva T.Ie., Bachynska O.M. Otsinky efektyvnosti ta yakosti upravlinnia lohistychnym potentsialom. *Ekonomika ta suspilstvo*. 2023. Vypusk 49. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2299/2220>